

ВИХОВАННЯ ТА САМОВИХОВАННЯ ЯК ЗАСАДИ ЖИТТЄТВОРЧОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Серга Т.О.,
к. соц. н., доцент

Постановка проблеми. Актуальність дослідження виховання та самовиховання як чинників життєтворчості зумовлена потребами утвердження людини як особистості у складних і суперечливих економічних, політичних і соціокультурних реаліях ХХІ століття.

Згідно з концепцією національного виховання, соціалізація включає засвоєння індивідом соціального досвіду, цінностей, норм, установок, властивих суспільству, що сприяє його входженню в систему соціальних зв'язків і набуттю соціального досвіду. Досягаючи у процесі соціалізації певного розвитку, набуваючи досвід особистість починає усвідомлювати свій соціальний статус, визначає життєві цілі та ідеали, починає шукати засоби для їх реалізації та досягнення, тобто самовизначається та самостверджується.

Ці тези здавалося б вже дуже зрозумілі та звичні, але існуюча освітня практика тільки-тільки починає усвідомлювати необхідність нового підходу до дитини, який отримав назву «педагогіка життєтворчості». В даний час педагогічна наука підійшла впритул до необхідності наукового осмислення перспектив цього педагогічного напрямку. І хоча на сьогоднішній день є багато напрацювань з цього приводу, проте цілісної, системної та методологічно проробленою теорії, здатної дати відповіді на численні запитання батьків і педагогів, поки не створено.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки з'явилась низка праць, де ті чи інші питання проблеми життєтворчості особистості, отримують більш-менш обґрунтовану інтерпретацію. Ми маємо на увазі роботи таких зарубіжних дослідників, як Х. Арндт, Р. Арон, З. Бжезинський, Д. Белл, М. Бердяєв, Ю. Габермас, В. Дільтей, Е. Кассілер, К. Леві-Строс, П. Рікер, А. Тойнбі, О. Тоффлер, Л. Лефевр, Ф. Фукуяма, М. Хайдеггер, С. Хантингтон, О. Шпенглер, К. Ясперс та ін. дослідники.

До цієї теми звертались також такі відомі українські та російські дослідники, як В. Андрущенко, О. Астафьева, Л. Бевзенко, І. Бичко, В. Бех, І. Бех, В. Буданов, П. Гайденко, В. Горський, Б. Григорьян, І. Ермаков, І. Єршова-Бабенко, Л. Киященко, О. Князева, В. Конев, В. Кремень, Л. Макешина, С. Максименко, В. Моїсєєв, А. Огурцов, В. Пазенко, А. Панарін, М. Попович, І. Предборська, М. Розов, Т. Розова, Я. Свірський, Л. Сохань, В. Степін, Є. Сулима, А. Толстоухов, В. Шинкарук, О. Яценко, В. Ярошовець, та багато інших.

Суб'єктність і саморозвиток особистості як суб'єкта в науковій літературі виступають як предмет філософського осмислення (М. Бердяєв, В. Вернадський, М. Каган та ін); психологічного вивчення (Б. Ананьєв, А. Брушлінській, Л. Виготський, І. Зімня, С. Рубінштейн, В. Слободчиков та ін), педагогічного аналізу (З. Горбенко, В. Серіков, В. Сластенін та ін.). У працях вказаних авторів зв'язок зазначених питань із педагогікою життєтворчості, як у теоретичному, так і у практичному значенні, поки ще висвітлені досить слабо. Тому ця робота має за мету теоретичне обґрунтування необхідності переходу від виховання до самовиховання задля становлення суб'єктності особистості дитини та початку її життєтворчості.

Виклад основного матеріалу дослідження. «Життєтворчість – особлива, вища форма виявлення творчої природи людини. Вона сприяє самостійному вибору особистістю стратегії життя, розробці життєвих планів і програм, вибору та використанню засобів, необхідних для реалізації індивідуального життєвого проекту. Кожна дитина – проект світу. І несе вона в собі особливу місію» [7, с. 5]. У цих глибоких за змістом словах закладено суть педагогіки життєтворчості, яка спрямована в ХХІ ст., коли перед людством постає завдання – створити собі нову сутність, оскільки бути людиною – означає стати нею, і це – нескінченний процес самотворення.

Проектуючи творчо своє життя, розробляючи і здійснюючи індивідуальний життєвий сценарій, особистість опановує не лише необхідні знання, але й компетентність, зрештою, може, найвище мистецтво – мистецтво жити.

При такому розумінні глибокого сенсу становлення нової особистості формується нова педагогіка – педагогіка життєтворчості, у центрі якої – дитина з її радощами і болями, злетами і драмами, інтересами, потребами, мріями і планами на майбутнє, з її напруженим екзистенційним духовним світом. Педагогіка життєтворчості – це педагогіка, спрямована на плекання дитини як суб'єкта життя, надання допомоги їй у визначенні життєвої стратегії та побудові життєвої траєкторії, пошука смислу життя, його повноти й культури, пізнанні життя як результату життєздійснення.

У вітчизняній педагогічній науці традиційно віддавалась перевага нормативній системі цінностей у вихованні особистості. Активність, здатність індивіда до самостійного акту вибору хоча й визнавались, проте реальний процес виховання було зорієнтовано не на особистість, що самовизначається, а на особистість, котра «добре керується».

Сучасні дослідження виокремлюють два аспекти процесу соціалізації: адаптацію до соціуму і самовизначення в соціумі. Останнє означає активну позицію, оцінку оточуючого, відбір впливів, що пропонуються обставинами, прийняття їх або опір їм.

Людина як суб'єкт процесу соціалізації не є пасивною істотою. Вона первісно несе в собі імпульси самореалізації, саморуку. Змінюючись і збагачуючись, ця життєва потенція несе в собі потребу і здатність до життєвого самовизначення і самореалізації на основі дії механізмів свободи вибору й свободи дії. Людина на своєму життєвому шляху, детермінованому попереднім соціальним досвідом, є розпорядником власних соціальних та індивідуально-особистісних можливостей, використовуючи які, вона створює свою модель життя, свою неповторну долю.

Отже, виховання як цілеспрямований процес організації оволодіння соціальним досвідом є складовою процесу соціалізації. Слід зазначити також, що виховання є необхідною складовою, оскільки в процесі соціалізації дитини неодмінно виникають явища та ситуації, що потребують певного узгодженого соціального впливу і реальної педагогічної дії, конкретного педагогічного інструментування. У зв'язку з цим, актуальним стає дослідження механізмів становлення соціального досвіду індивіда.

Для педагогічної діяльності в цьому зв'язку важливим є змістове визначення «актуальної культури» та методів її засвоєння. Слід звернути увагу на те, що в своїй діяльності індивід перебуває в ситуації вибору можливостей. Життя завжди вимагає від людини прийняття рішень в обставинах, коли вона неповно обізнана з ситуацією, в якій діє. У своїй діяльності вона має спиратися не тільки на ті передумови, які вже є у складі її діяльності, але й на інші духовні регулятори, які існують в ній віртуально. Йдеться про те, що в діяльності індивіда формується його індивідуальний досвід, який зумовлює вибір предмета та способу діяльності. З цього погляду, соціалізація індивіда є не тільки процесом засвоєння соціального досвіду, але й формування досвіду індивідуального. Саме на цю обставину слід звернути особливу увагу, бо на неї мало зважають – частіше акцент робиться на змінах в предметах діяльності і недостатньо підкреслюється, які зміни відбуваються в самому діючому суб'єкті під час його діяльності.

З огляду на індивіда як діючого, активного суб'єкта, який творить самого себе, впливає, що практична участь у творчій діяльності є необхідною умовою формування особистісних якостей. Крім того, з цього виходить, що не тільки суспільство, так би мовити – обставини, але й сам індивід несе значну частку відповідальності за формування своєї особистості. Цей принцип вимагає виховання у підростаючого покоління відповідальності за розвиток своїх особистісних властивостей [6, с. 79-82].

Щоб життя людини розгорталось як творчий процес, у її свідомості під дією вказаних факторів і на основі сформованого життєвого досвіду має сформуватися модель активного ставлення до свого життя як акту життєтворчості.

Кожен індивід у процесі соціалізації, зазначає В. Кайгер, перебуває на позиції суб'єктності: усвідомлює себе серед інших людей, свої зв'язки з ними і досвід спілкування, приймає соціальні цінності і відбирає життєві смисли, встановлює зв'язки

з культурним простором, етносом. У цій ситуації самовизначення індивід виявляє життєтворчість, у якій формується соціальний досвід особистості як передумова та результат її соціалізації. З цього випливає, що формування життєвого досвіду особистості відбувається не тільки в результаті зовнішньо регламентованих соціалізуючих впливів, але й у результаті суб'єктивного вибору, детермінованого внутрішніми особливостями особистості. Людина «пропускає» через себе різні форми буття. Усвідомлення власної значимості, пережита життєва ситуація, вчинок-вибір інколи виявляються значно значимішими для соціального досвіду людини, ніж вплив офіційних норм [8, с. 118-120].

У формуванні такої складної і тонкої системи, як соціальний досвід людини, важливим є не сила зовнішнього впливу сама по собі, а відповідна самоорганізація і самовизначення особистості в цьому зовнішньому впливі. Система виховання як педагогічна організація процесу оволодіння особистістю соціальним досвідом повинна виходити з усвідомлення багатокомпонентності цієї системи досвіду, змінності всіх її складових, домінуванні в ній такого компонента, як самовизначення особистості.

Так, Н. Богданова визначає культуру життєтворчості особистості «як процес її самореалізації і самоутвердження на основі гуманістичного ідеалу й у відповідності з культурними завоюваннями людства», а також виокремлює його структуру:

- 1) формування власної проєкції особистості у майбутньому;
- 2) усвідомлення особистістю співвідношення цієї проєкції з суспільним ідеалом і культурою, формування самосвідомості особистості;
- 3) становлення на цій основі таких елементів структури, як світогляд і система ціннісних орієнтацій;
- 4) діяльність (самотворчість) особистості;
- 5) самооцінка особистості [4, с. 43].

Цей процес формування культури життєтворчості особистості стає можливим тільки завдяки самовихованню.

Процеси виховання та самовиховання тісно пов'язані між собою, є єдиним шляхом формування особистості. Проте, чим вище оцінка людиною своїх якостей, чим реалістичніше ставлення до своєї особистості, тим краще виховання переходить в самовиховання. Головним мотивом до самовиховання є пізнання людиною протиріч між власними інтересами, потребами, цілями та рівнем розвитку особистісних, що не сприяють їх задоволенню. Людина, крім підпорядкування зовнішнім вимогам, починає свідомо підходити до своїх дій, давати їм якісну характеристику, враховуючи свої можливості. Чим вищий рівень свідомого ставлення людини до вдосконалення власної поведінки, тим помітнішою є роль самовиховання у формуванні особистості.

Тобто самовиховання – це якісно новий рівень розвитку особистості. На думку Л. Ази, самовиховання – це суб'єктивний компонент, що припускає оцінку, осмислення людиною різних зовнішніх впливів, що визначають її життєві цілі, мотиви діяльності тощо [1, с. 56]. Самовиховання пов'язане з активністю та прагненням людини до мети.

Розумінню суті поняття «самовиховання» сприяє аналіз праць А. Арета, В. Гмурмана, С. Карпенчук, Г. Костюка, Л. Рувінського, Г. Селевка, М. Тайчинова, Л. Шаєвої та ін.

За даними А. Арета і Л. Рувінського, термін «самовиховання» закріпився в середині XIX ст. і означав здатність особистості до боротьби зі своїми інстинктами, вироблення самовладання та формування власного характеру. Учені (А. Арет, В. Галузинський, В. Гмурман, С. Карпенчук, О. Ковальов, Г. Костюк, О. Кочетов, Н. Масленнікова, Л. Рувінський, Г. Селевка) тлумачать самовиховання як систематичний саморозвиток, самовдосконалення, формування власної особистості і її зміни у випадку, коли індивід, пізнаючи себе, залишається невдоволений деякими своїми характеристиками і прагне стати кращим. Учені (О. Ковальов, О. Кочетов, Н. Кравчун) зазначають, що самовиховання є результатом і умовою правильно організованого виховання.

За даними Л. Рувінського та Л. Шаєвої, характерною особливістю самовиховання є різноманітність форм його прояву. Самовиховання при цьому може бути не тільки систематичним і планомірним. Найчастіше його характеризують як епізодичний

процес, який, не плануючи змін особистості в цілому, передбачає формування в індивіда певної якості. Саме такий характер діяльності в роботі над удосконаленням одних і виправленням інших якостей особистості зумовлюється зовнішніми умовами життя і особливостями провідної діяльності людини. Систематичність роботи над собою залежить від особливостей внутрішнього світу індивіда, специфіки його завдань [11].

А.Я. Арет під поняттям самовиховання розуміє розвиток людиною або колективом своїх позитивних якостей та викорінення негативних. Вчений також висуває думку, що ідеали людини зумовлюють мету самовиховання, але виховний процес, вносячи свої корективи, здатний змінювати його зміст і спрямованість [2].

Самовиховання, характеризуючи певний етап у відношеннях суспільства і особистості, саме формується в процесі розвитку цих відносин, у ході зміни позиції особистості при її взаємодії із зовнішнім світом, у процесі розвитку самосвідомості. Під розвитком самовиховання ми будемо розуміти появу в ньому якісних зрушень, становлення і зміну рівнів розвитку самовиховання.

Зачатки самовиховання можна виявити вже в процесі безпосереднього пристосування дитини до зовнішніх вимог, в самовиправленні вчинків, що характеризується прагненням дитини змінити конкретні форми своєї поведінки, але не якості особистості. Дитина, вирішуючи виправитися, не має ще на увазі необхідність зміни власних властивостей, а має на увазі лише здійснення визначених вчинків або відмови від них: не ображати товаришів, не розмовляти на уроках, готувати домашнє завдання, займатися працею з самообслуговування тощо. Вона ще не встановлює зв'язку між поведінкою і своїми достоїнствами чи недоліками, не усвідомлює своїх якостей. Однак, хоча такий зв'язок ще не встановлюється, дитина завдяки оцінці дорослих знає, за які вчинки її називають «гарною», схвалюють, а за які - засуджують. Тому, виправляючи свою поведінку, щоб стати «гарною», вона, по суті, є спонукаємою неусвідомленим бажанням змінити себе, що вносить до самовиправлення вчинків зачатки самовиховання.

Зароджуючись в самовиправленні вчинків, явище самовиховання визріває у міру встановлення зв'язків між вчинками і якостями людини, усвідомлення нею своєї особистості. Шлях встановлення цих зв'язків лежить через якісну характеристику дітьми своїх вчинків до усвідомлення своєї особистості і своїх якостей як причин цих вчинків.

Достатні умови для виділення дитиною якостей своєї особистості з єдності з вчинками, для їх усвідомлення як причин своїх досягнень чи невдач, для самовиховання створюються лише в підлітковому віці. Для підлітків стає характерним, за спостереженнями Д.Ельконіна і Т.Драгунової, прагнення до самостійності, прагнення захистити деякі сфери свого життя від втручання дорослих. З переходом у підлітковий вік самостійність із засобу досягнення приватних цілей стає сенсоутворюючим мотивом діяльності, починає визначати позицію підлітка у взаємодії з навколишнім світом. Тепер вже підліток нерідко здійснює поступки тільки заради того, щоб підкреслити свою самостійність (дослідження В.Крутецького, Н.Лукіна, Н.Левітова). Зміна позиції дитини у взаємодії з навколишнім світом, прагнення стати більш самостійною по відношенню до нього і в цьому плані протиставлення йому своїх можливостей, якостей особистості сприяють їх виділенню з суб'єктивної єдності із зовнішнім світом [11].

Підліток, усвідомлюючи свої якості, виявляє значне поле діяльності для здійснення позиції максималізму самостійності. Він починає відкидати роль пасивного об'єкта виховання, якого «ліплять» інші, і прагне стати суб'єктом свого виховання. А що означає «бути суб'єктом свого виховання?».

Бабич О.М. розглядає суб'єктність як основу особистості, як інтегральну здатність людини вибудовувати життя відповідно з власними цілями і цінностями. Суб'єктність проявляється в активній творчій позиції людини при вирішенні життєвих завдань, у здатності до саморегуляції і саморефлексії власної діяльності [3].

Під суб'єктністю ми розуміємо інтегральну якість особистості, що виявляється в ціннісно-смысловий самоорганізації дій і усвідомленої саморегуляції, що призводить до зміни себе і навколишньої дійсності за допомогою активно-перетворюючої діяльності.

Говорячи про суб'єктність особистості, ми повинні визначити, коли відбувається формування та розвиток суб'єктності, і які умови, необхідні для її становлення.

Вчені В.Давидов, В.Слободчиков розглядають розвиток суб'єктності в онтогенезі, в ході якого відбувається нарощування суб'єктності та подолання об'єктності [14]. С. Рубінштейн та А. Брушлінській визначали суб'єктність - як системну цілісність усіх найскладніших і суперечливих якостей людини, яка формується в ході історичного та індивідуального розвитку. Індивід не народжується, а стає суб'єктом у процесі спілкування, діяльності та інших видів своєї активності [10; 5]. Вищою формою суб'єктності є особистісне осмислення, що надається подіям і діям.

У роботах психологів містяться описи системи умов, необхідних для прояву суб'єктності людини. Так у роботах В. Петровського досліджуються феномени надситуативної активності як прояву суб'єктності, а суб'єктність висловлює якісну своєрідність людини як цілепокладаючої, вільної, відповідальної і такою, що розвивається, істоти. У дослідженнях А. Асмолова, А. Леонтьєва суб'єктність представлена як одна з системних характеристик діяльності і розглядається через структуру мотивації: потреби, мотиви, цілі, установки, емоції. С. Рубінштейн у діяльності бачив умову формування та розвитку суб'єкта. Таким чином, практична діяльність людини є умовою формування та розвитку суб'єктності [9].

Важливою умовою, що забезпечує розвиток суб'єктності особистості, є побудова суб'єкт-суб'єктних відносин між учасниками освітнього процесу. Встановлено, що суб'єкт-суб'єктні відносини в навчанні сприяють актуалізації учня, розкриттю його нових можливостей, здібностей і функцій. На нашу думку, процес розвитку суб'єктності школяра повинен здійснюватися в рамках таких відносин. При цьому ступінь розвиненості власної суб'єктності учня, є найважливішою умовою конструктивної суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Таким чином, суб'єктність як складна характеристика людини виражається самостійністю, активністю, здібностями до самоаналізу та саморегуляції, умінням перетворювати себе і дійсність. В результаті правильно організованого процесу виховання в дитини з'являється здатність до самовиховання та відбувається розвиток суб'єктності, яка у свою чергу стає основою життєтворчості особистості.

Мабуть, саме акцент на розвиток суб'єктності дитини і може стати тією провідною ідеєю, яка може об'єднати потреби суспільства і самої особистості, що виходить на новий рівень своєї життєдіяльності.

Нагадаємо, що «суб'єкт» має три базові характеристики – свобода, унікальність, активність. Але батьки повинні не просто позначати і берегти унікальність дитини, стимулювати її активність і надавати свободу дій, але робити це в системі, збалансованої інтересами Іншого, – щоб свобода не перетворилася на безвідповідальність, унікальність – в ізоляцію, а активність – в агресивне порушення чужих кордонів.

Розвиток суб'єктності дитини – це перш за все само-розвиток, само-відмежування, само-регуляція, само-пізнання. Тобто, основні зусилля дитини (у контексті цієї ідеї) необхідно направити на само-творіння себе, зробити її креативним автором свого власного життя, використовуючи ту ситуацію і ті ресурси, в яких вона знаходиться в кожен момент свого буття. А завдання батьків і педагогів – допомогти їй в цьому процесі дбайливими і ненасильницькими способами.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Таким чином, визначення кожної особистості як суб'єкта життєтворчості в процесі цілеспрямованого, організованого виховання та самовиховання означає, що через власну активну діяльність людина може самореалізуватись, самоактуалізуватись, самовизначитись. За цією моделлю виховання та самовиховання виходять за межі традиційного виховання і взаємодіють з такими чинниками як соціальне середовище, культура, освіта.

Виховання та самовиховання як чинники життєтворчості невіддільні від освіти. Саме освіта відіграє значну роль у підготовці людини до праці, й до життя взагалі, освіта є механізмом навчання та виховання індивідів. Визначення ролі освіти у формування мистецтва жити має розглядатися і у взаємозв'язку із соціальним середовищем та культурою суспільства.

Соціальне середовище формує освітній простір. У сучасній літературі освітній простір визначається як сукупність матеріальних, духовних і емоційно-психологічних

умов, у яких проходить навчально-виховний процес, і факторів, що сприяють або перешкоджають його ефективності [13, с. 114]. Зрозуміло, що освітній простір є ще й засобом не тільки формування відносин у процесі набуття знань, а й виховання, формування культури особистості. Освітній простір – це підсистема соціокультурного середовища, сукупність історично сформованих факторів, обставин, ситуацій, тобто цілісність спеціально організованих педагогічних умов розвитку особистості.

Виховання – важлива частина освітнього процесу, що має істотну специфіку. Освіта традиційно розглядається як цілеспрямований процес виховання і навчання особистості в інтересах суспільства і держави [12, с. 3-10]. Причому навчання в цьому визначенні не випадково постає на другому місці, тому то якість освіти багато в чому визначається саме якістю виховання. З іншого боку, в культурному та соціальному контексті освіта виступає як механізм соціалізації особистості.

Необхідною вимогою до нового образу людини як еталона освітньої продукції, зазначають дослідники, є духовна орієнтація в її розвитку. Освічена людина – це людина культури, вихована, здатна зберігати і зміцнювати культурний потенціал. Освічена людина – не просто фахівець, а саме людина, підготовлена до випробувань, зміни образу життя, до життєтворчості [13, с. 115]. Процес навчання все більше ґрунтується на соціокультурних засадах, тобто на соціальних та культурних знаннях, які визначають відношення між людьми, людиною та світом.

В даній статті сформульована лише основна ідея дослідної роботи, яка ведеться автором у сфері педагогіки життєтворчості. Тим не менше, певні висновки, засновані на значному теоретичному та емпіричному матеріалі, дозволяють стверджувати, що саме ця ідея може мати велику перспективу розвитку в педагогічній науці та практиці.

Література

1. **Аза Л.А.** Виховання як філософсько-соціологічна проблема (методологічний аспект). – К.: Наукова думка, 1993. – 132 с. 2. **Арет А.Я.** Очерки по теории самовоспитания. – Фрунзе: Изд-во Киргизского ГУ, 1961. С. 15-18. 3. **Бабич О.М.** К вопросу о субъектности личности [Электронный ресурс] / Ольга Митрофановна Бабич // Режим доступа: <http://root.elima.ru/articles/?id=499>. – Заголовок с экрана. 4. **Богданова Н.** Культура життєтворчості особистості. Філософсько-світоглядний аналіз: наукове видання. – Київ: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2011. – 302 с. 5. **Брушлинский А. В.** Субъект: мышление, учение, воображение. – 2-е изд., испр. – М.: МПСИ, 2003. – 408 с. 6. **Давіденко А.А.** Логіка і психологія у творчій діяльності людини // Педагогіка і психологія. – 2006. – №3 (52). – С. 79-86. 7. **Єрмаков І.** Педагогіка життєтворчості: орієнтири для ХХІ століття // Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство: науково-методичний збірник / Ред. кол. Н. Софій (голова), І. Єрмаков (керівник авторського колективу і науковий редактор) та ін. – К.: Контекст, 2000. – 336 с. 8. **Кайгер В.** Особливості процесу соціалізації особистості в сучасних умовах // Соціальна психологія. – 2007. – Спецвипуск. – С. 116-120. 9. **Ленглер О. А.** Субъектность человека: психолого-педагогические основы [Текст] / О. А. Ленглер // Молодой ученый. – 2012. – №11. – С. 440-442. 10. **Рубинштейн С. Л.** Основы общей психологии. – СПб.: Питер, 2002. – 720 с. 11. **Рувинский Л.И., Соловьева А.Е.** Психология самовоспитания. – М.: Просвещение, 1982. – 143 с. 12. **Сенько Ю.** Образование: обращенность в будущее // Alma Mater. – 2006. – №3. – С. 3-10. 13. **Скотна Н.** Роль освіти в цивілізаційному вихованні молоді // Вища освіта України. – 2004. – №4. – С. 114-118. 14. **Слободчиков В. И., Исаев Е. И.** Основы психологической антропологии. Психология человека: введение в психологию субъективности. Учебное пособие для вузов. – М.: Школа-Пресс, 1995. – 384 с.

References

1. **Aza L.A.** Vyhovannja jak filosofs'ko-sociologichna problema (metodologichnyj aspekt). – K.: Naukova dumka, 1993. – 132 s. 2. **Aret A.Ja.** Oчерki po teorii samovospitanija. – Frunze: Izd-vo Kirgizskogo GU, 1961. S. 15-18. 3. **Babich O.M.** K voprosu o sub#ektnosti lichnosti [Jelektronnyj resurs] / Ol'ga Mitrofanovna Babich // Rezhim dostupa: <http://root.elima.ru/articles/?id=499>. – Zagolovok s jekrana. 4. **Bogdanova N.** Kul'tura zhyttjetvorchosti osobystosti. Filosofs'ko-svitogljadnyj analiz: naukove vydannja. – Kyi'v: NPU imeni M.P.Dragomanova, 2011. – 302 s. 5. **Brushlinskij A. V.** Sub#ekt: myshlenie, uchenie, voobrazhenie. – 2-e izd., ispr. – M.: MPSI, 2003. – 408 s. 6. **Davidenko A.A.** Logika i psihologija u tvorchij dijal'nosti ljudyny // Pedagogika i psihologija. – 2006. – №3 (52). – S. 79-86. 7. **Jermakov I.** Pedagogika zhyttjetvorchosti: orijentyry dlja NHI stolittja // Kroky do kompetentnosti ta integracii' v suspil'stvo: naukovo-metodychnyj zbirnyk /

Red. kol. N. Sofij (golova), I. Jermakov (kerivnyk avtors'kogo kolektyvu i naukovyj redaktor) ta in. – K.: Kontekst, 2000. – 336 s. **8. Kajger V.** Osoblyvosti procesu socializacii' osobystosti v suchasnyh umovah // Social'na psihologija. – 2007. – Specvypusk. – S. 116-120. **9. Lengler O. A.** Sub#ektnost' cheloveka: psihologo-pedagogicheskie osnovy [Tekst] / O. A. Lengler // Molodoj uchenyj. – 2012. – №11. – S. 440-442. **10. Rubinshtejn S. L.** Osnovy obshhej psihologii. – SPb.: Piter, 2002. – 720 s. **11. Ruvinskij L.I., Solov'eva A.E.** Psihologija samovospitanija. – M.: Prosveshhenie, 1982. – 143 s. **12. Sen'ko Ju.** Obrazovanie: obrashhennost' v budushhee // Alma Mater. – 2006. – №3. – S. 3-10. **13. Skotna N.** Rol' osvity v cyvilizacijnomu vyhovanni molodi // Vyshha osvita Ukrainy. – 2004. – №4. – S. 114-118. **14. Slobodchikov V. I., Isaev E. I.** Osnovy psihologicheskoy antropologii. Psihologija cheloveka: vvedenie v psihologiju sub#ektivnosti. Uchebnoe posobie dlja vuzov. – M.: Shkola-Press, 1995. – 384 s.

Серга Т.О. Виховання та самовиховання як засади життєтворчості особистості

Статтю присвячено обґрунтуванню виховання та самовиховання як чинників життєтворчості, що зумовлено потребами утвердження людини як особистості у складних і суперечливих економічних, політичних і соціокультурних реаліях ХХІ століття. Проектуючи творчо своє життя, розробляючи і здійснюючи індивідуальний життєвий сценарій, особистість опановує не лише необхідні знання, але й компетентність, зрештою, може, найвище мистецтво – мистецтво жити. При такому розумінні глибокого сенсу становлення нової особистості формується нова педагогіка – педагогіка життєтворчості, яка досліджує життя людини як творчий процес та сприяє формуванню моделі активного ставлення до свого життя як акту життєтворчості. Цей процес стає можливим тільки завдяки вихованню та самовихованню.

Самовиховання у статті розуміється як якісно новий рівень розвитку особистості, це суб'єктивний компонент, що припускає оцінку, осмислення людиною різних зовнішніх впливів, що визначають її життєві цілі, мотиви діяльності тощо.

Авторка розглядає суб'єктність як основу особистості, як інтегральну здатність людини вибудовувати життя відповідно до власних цілей і цінностей, яка може формуватися тільки у процесі самовиховання. Важливою умовою, що забезпечує розвиток суб'єктності особистості, є побудова суб'єкт-суб'єктних відносин між учасниками освітнього процесу, тому що розвиток суб'єктності дитини – це, перш за все, саморозвиток, саморегуляція, самопізнання. Тобто основні зусилля дитини необхідно направити на самотворення, зробити її креативним автором свого власного життя, використовуючи ту ситуацію і ті ресурси, в яких вона перебуває в кожен момент свого буття. А завдання батьків і педагогів – допомогти їй у цьому процесі дбайливими і ненасильницькими способами.

Центральна ідея роботи полягає в тому, що завдяки правильно організованому процесу виховання в освітньому просторі відбувається відхід від об'єктності та формуються передумови розвитку суб'єктності в особистості дитини, що, у свою чергу, приводить до самовиховання та саморозвитку особистості в процесі її соціалізації та перетворює її на життєтворчу особистість.

Ключові слова: особистість, виховання, суб'єктність, самовиховання, самореалізація, самовизначення, саморозвиток, соціалізація, життєтворчість, педагогіка.

Серга Т.А. Воспитание и самовоспитание как основы жизнетворчества личности

Статья посвящена обоснованию воспитания и самовоспитания как факторов жизнетворчества, что вызвано потребностями утверждения человека как личности в сложных и противоречивых экономических, политических и социокультурных реалиях ХХІ века. Проектируя творчески свою жизнь, разрабатывая и осуществляя индивидуальный жизненный сценарий, личность овладевает не только необходимыми знаниями, но и компетентностью, и наконец, может, высшим искусством – искусством жить. При таком понимании глубокого смысла становления новой личности формируется новая педагогика – педагогика жизнетворчества, которая исследует жизнь человека как творческий процесс и способствует формированию модели активного отношения к своей жизни как к акту жизнетворчества. Этот процесс становится возможным только благодаря воспитанию и самовоспитанию.

Самовоспитание в статье понимается как качественно новый уровень развития личности – это субъективный компонент, предполагающий оценку, осмысление человеком различных внешних воздействий, определяющих ее жизненные цели, мотивы деятельности и т.п.

Автор рассматривает субъектность как основу личности, как интегральную способность человека выстраивать жизнь в соответствии с собственными целями и ценностями, которая может формироваться только в процессе самовоспитания. Важным условием, обеспечивающим развитие субъектности личности, является построение субъект-субъектных отношений между участниками образовательного процесса, так как развитие субъектности ребенка – это, прежде всего, само-развитие, саморегуляция, самопознание. То есть основные усилия ребенка необходимо направить на соотворение, сделать его креативным автором своей собственной жизни, используя ту ситуацию и те ресурсы, в которых он находится в каждый момент своего бытия. Задача родителей и педагогов – помочь ему в этом процессе заботливыми и ненасильственными способами.

Центральная идея работы заключается в том, что благодаря правильно организованному процессу воспитания в образовательном пространстве происходит отход от объектности и формируются предпосылки развития субъектности в личности ребенка, что, в свою очередь, приводит к самовоспитанию и саморазвитию личности в процессе ее социализации и превращает ее в жизнотворческую личность.

Ключевые слова: личность, воспитание, субъектность, самовоспитание, самореализация, самоопределение, саморазвитие, социализация, жизнотворчество, педагогика.

Serga T. A. Education and self-education as the basis of personality life-creativity

The article is devoted to the processes of education and self-education as factors of the life-creativity. The actuality of the research is caused by the formation of man's identity in difficult economical, political and sociocultural realities of the XXI century. The creative projection of life, individual life plan making and its realizing gives the person necessity knowledge and competency and the possibility to comprehend the main art – art of the life-creation. The deep understanding of profound meaning of new personality evolvement gives the impulse for the new pedagogy formation – pedagogy of life-creation, which researches man's life as the creativity process and promotes the formation of new model of active attitude to his own life as the life-creativity process. This process becomes possible exactly by means of education and self-education. The author understands the process of self education as the whole new level of person's evolution – this is a subjective component which supposes the characterization and reasoning of different external influences, which determine vital aims, motives of activities etc. The author viewed subjectness as the basis of personality, as an integral ability of shaping own destiny by according with personal aims and values, which can be formed only during the process of self-education. The main condition for personal subjectness development is the creation of subject-subjected relations between the participants of the educational process, as the development of child's subjectness is the process of self-development, subjectness, self-actualization. The main efforts of the child should be focused on self-creation. The child should become the creative author of his own life, using those situations and resources which are accessible. The main task of parents and pedagogues is helping with attendance and nonviolent methods. The basic idea of the article: because of the properly organized process of education the departure from objectness is taken place and suppositions to the subjectness are forming which is translated into education and self-education of the person during the process of socialization and transformed the personality into life-creative individuality.

Keywords: personality, education, subjectness, self-education, self-actualization, self-adjustment, self-development, socialization, life-creativity, pedagogy.

Стаття надійшла до редакції 4.11.2013 р.

Статтю прийнято до друку 8.11.2013 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор
Аносов І.П.